

Entrevista a Raimon

Com vas conèixer en Miquel Pairoli?

El Miquel estava al *Diari de Barcelona*, feia una columna, i jo el llegia. Un dia em va telefonar, perquè a mi em deien, i em diuen encara, d'escriure alguna cosa, fer alguna columna, però jo sempre dic que no, perquè no sóc disciplinat, i amb aquest ofici que tinc no ho puc fer. Ho havia fet a *Destino* l'any 1963-64, però anava molt de bòlit perquè sempre havia d'entregar algun paper i se m'oblidava... Llavors el Miquel, des del *Diari de Barcelona*, es va presentar i va venir a veure'm a casa. Jo ja havia llegit alguna cosa d'ell, i crec que havia comprat algun llibre seu, *Paisatge en flames*, el seu primer dietari. Vàrem parlar, i al final vaig dir-li que sí. Aleshores, se'm va oferir la possibilitat, des del circuit català de televisió espanyola, això era l'any 1991, de fer un programa de televisió de mitja horeta sobre llibres. I vaig pensar en el Miquel i amb en Jaume Cleries. Entre els tres preparàvem les entrevistes que feia jo; la majoria dels llibres dels autors que vam fer ja els havia llegit prèviament, i els que no en Miquel, que era un pou de geni i sabia tot el que s'havia escrit, com i de quina manera, m'aconsellava: "Escolta, aquest valdria la pena!" Jo el llegia i fèiem l'entrevista. Llavors, l'Annalisa, la meua dona, ho posava en ordre tot. El programa es deia *Literal*, n'hi ha algun, el del Vázquez Montalban, crec, penjat a internet. En vàrem fer 36, de programes. I dins el que era vam tenir una certa audiència. Recordo que vam fer una entrevista al Martí de Riquer, i va donar la casualitat que durant dos mesos, abans o immediatament després del meu programa, anava una sèrie una mica eròtica de tebeos d'estos italians, no recordo com es deia (*El clic*), en aquella època era molt..., un tebeo d'un que havia treballat amb Fellini. Ah, sí! MiloManara, aquest va treure una xicona que anava... I el Martí de Riquer va dir: "Hem tingut un èxit! Hem tingut un èxit!!! Ens ha vist tothom, perquè com que tots estan esperant la sèrie eròtica s'han tragat el programa sencer!" Vam fer entrevistes al

Martí de Riquer, al Fuster, al Mira... En vam fer a molta gent, al José Agustín Goytisolo, al Manuel Vicent, al Pepe Hierro, de fora; i d'aquí al Manuel Vázquez, el Calders, el Quim Monzó..., molta gent, varen ser 36 programes.

I com ho fèieu per fer el programa? En Miquel proposava o ho feies tu?

Jo proposava, perquè, és clar, qui mana, mana!!! (riu) Allà hi havia un cap i, en aquell cas, el cap era jo! Home, allò que en diuen "la veu cantant", doncs era jo (riu). No, jo presentava, i aleshores, ens posàvem d'acord. Tenia un programa sobretot d'autors que havia llegit, sobretot de la gent que tenia d'entre 40 i 60 anys, però més avall jo no coneixia tant, no estava tant a l'aguait, no ho seguia tant, amb l'atenció que seguia el Miquel i el mateix Jaume. El que passa que ells me deien: "Home, Raimon, això estaria bé" I llavors m'ho mirava i ens posàvem d'acord. Per exemple, la Barbal. Jo no la coneixia de re i va ser ell qui em va dir llegeix la *Pedra de tartera* que està molt bé. I la vaig llegir. I alguna altra que ara no em ve al cap. D'altres no, per exemple el Calders, era obvi; o el Josep Maria Castellet..., eren gent que jo coneixia de lectures o personalment, com el José Luís Goytisolo i el Vázquez Montalban, que érem molt amics. Gent molt diferent. A València, en Fuster i en Mira; a Mallorca, en Miquel Àngel Riera i en Josep Maria Llompart. Al Miquel Àngel Riera en Miquel Pairoli hi tenia una gran afició, molta, molta. I amb tants programes ens vàrem fer molt amics amb en Miquel. Ens veiem sovint. Després, quan ja vàrem deixar de fer això, doncs ens escrivíem; o quan venia a Barcelona ens veiem. Ell venia als recitals i aquestes coses, i jo llegia els seus llibres. Li vaig fer un pròleg per *La Campana*, per un altre dietari *Enigma*, i parlàvem molt. Ell volia posar-li un altre títol al dietari *El ball de la civada*, crec. Em va agradar molt també *El manuscrit de Virgili*. Jo he llegit bastant en Miquel, i penso que estava en un moment dolç, però

se'n va anar. Perquè el Miquel, com t'ho diria, era molt ordenat en certa manera, i molt com un corredor de fondo, no s'havia plantejat allò d'ara vull tenir èxit. No, no, ell anava i hagués anat a molt més del que ha fet, que ja és molt. Quan penses en la quantitat d'escriptura de l'escriptor que escriu sempre, que escriu cada dia, de tot el que veu... I al mateix temps feia novel·la, cosa que molt sovint no dona, i penso que pensava en alguna cosa de teatre, també. L'escriptura per ell és: tot és escrivible, per dir-ho alguna manera; i ell tenia això al cap.

Excepte la poesia!

Sí, excepte la poesia, que no hi ha entrat. I això que era molt bon lector de poesia.

Per mi és una de les coses més interessant d'ell, ha tocat tots els pals gairebé. I penso que no hi ha ningú més com ell, de la seva generació, amb aquesta capacitat, no? Que hagi fet teatre, novel·la, dietaris, articles, assajos...

No..., que jo sàpiga no. Perquè l'Espriu, que també va tocar tot el que semblava literari, això del dietari

no ho va fer mai. A més en Miquel va fer llibres de divulgació molt ben fets. Aquell paper sobre en Josep Pla és magnífic! I vaja, moltes coses. Després, lectures de francesos, lectures d'italians, en Pasolini. No, no, amb ell sempre llegies a gust perquè t'explicava molt les coses. Jo he estat sempre molt a gust amb ell, personalment conversant i després llegint-lo també. De tant en tant ens vèiem i ens assenyalàvem coses. Per exemple, per la fira d'octubre, aquesta del llibre antic. Va ser ell que me va dir que hi havia una carta de l'Espriu en la qual contava fil per randa la impressió que va tenir el primer dia que jo vaig anar a parlar amb ell. Era una carta que li havia escrit a la germana, després em vaig assabentar que aquesta carta, en el traspàs del pis, algú se la va xoriçar. Clar, això és de la germana, dels Bonet. Algú se la va xoriçar o es va perdre... Sigui com sigui estava allà. I jo vaig anar a veure si podia comprar-la. Però demanaven, em penso, que 1500 euros. Una animalada! Al final la van vendre a la Biblioteca de Catalunya amb moltes altres coses, i em van fer una fotocòpia. I va ser en Miquel qui m'ho va dir. De les poques, últimes vegades que ens vam veure. Des-

prés a Girona, quan vaig cantar a l'Auditori. I si passava per aquí, alguna vegada ens vèiem. Venia poc per Barcelona. Al principi venia més, quan encara tenia el pis, que anava i tornava.

I pels que no l'hem conegut, com era en Miquel?

Home, era una persona d'una gran discreció, molt ben educat. Li agradaven les coses endreçades. Tenia el gust pel menjar i també pel vi. No, no, era una persona molt agradable des de tots els punts de vista. Per mi era com una persona que ens coneguéssim tota la vida. Venim de camins molt diferents i, d'altra part, jo sóc més gran, en el sentit dels anys, vull dir. Perquè a Xàtiva diem més gran en el sentit d'alt. I en això, ell era més gran que jo. Però jo era més gran que ell. Bé, molt a gust. I em va saber molt de mal, em va sentir fort... De fet, alguna cosa m'havia insinuat en alguna conversa de la malaltia, però jo pensava que encara... He tingut tants amics que encara estan així, que podia ser qüestió de fer bondat i... Què hi farem!

I sentit de l'humor, en tenia?

Sí. Bé, jo sóc molt conyon i ell s'hi apuntava; però sempre des d'una certa distància... Però s'hi apuntava. De tant en tant, te'n soltava una d'aquelles... Però clar, les persones que normalment no en solten, quan te'n solten una d'així penses: collons!!! Sí que tenia sentit de l'humor, en la seua escriptura també es veu.

Imagino que la música també us devia unir

Sí, molt! Ell era molt melòman i anava al Liceu. Jo no sóc tan aficionat a l'òpera com ell. En parlàvem. Home, és que teníem moltes aficions comunes. Perquè a mi la literatura sempre m'ha interessat, des dels dotze anys o abans. I el fet que l'Annalisa sigui italiana, jo ja tenia certa predilecció i ell també tenia una predilecció pels italians. A ell li agradava molt el Quattrocento italià. I tots dos m'han fet conèixer una quantitat de gent que jo no coneixia. També els francesos. I una mica menys la part anglosaxona, aquest era el panorama literari. També el castellà i una mica el portuguès. Miguel Torga, i poc els alemanys. Els italians tradueixen molt bé de l'alemany, en canvi molt malament del castellà, perquè es pensen que el saben...

Les vostres trobades eren literàries?

Home, no és que quedéssim per parlar de literatura. Pensa que el meu ofici és molt nòmada. Avui estàs aquí, demà estàs allà. Ja tinc ganes d'una miqueta

ordenar-me! No, estàs poc a casa; per mil raons. I el tenir la casa a Xàtiva, en València, també estem allà. Però, vaja, per qualsevol cosa ens podíem escriure si necessitàvem alguna cosa un de l'altre. Sí, sí; ha sigut un contacte per mi; una amistat, qualsevol cosa que ens pogués ser útil un per l'altre ho fèiem.

I dels seus llibres?

Home, *El manuscrit de Virgili* em va sorprendre molt. En canvi en aquesta última novel·la de Girona, *Cera*, jo crec que hi havia punts més febles que a l'altra; no em semblava tan sencera. Es veia que era un punt de partida, no? Mentre que *El manuscrit de Virgili* era una cosa molt cinematogràfica, molt espectacular i, a més, molt ben escrita i el problema molt ben resolt. A mi em va impactar molt. Després els dietaris sempre tenen interès; sempre, sigui la descripció dels paisatges, de les lectures que fa. Poc íntims, és a dir, no hi ha gaire presència de la persona; hi ha un vel. No hi ha aquell exhibicionisme del dietari, tot el contrari. I després aquestes coses que semblen menors i no ho són, els assajos; que no ho són de menors, tot el contrari. Jo vaig fer un dietari els anys vuitanta, vaig publicar *Les hores guanyades*, i vaig continuar escrivint fins que em vaig cansar: "aquest tipus ja el conec i ja m'ha tocat los collons", era jo. Clar, perquè al dietari sempre estàs tu! Vaig parar al final dels vuitanta. Ara ho han tornat a publicar en català i castellà amb un altre títol que és el que jo volia *La vida immediata*. La idea era que com que jo estava gravant tot l'any, fent un elapé cada mes, durant nou mesos, aleshores era fixar una mica tot el procés de gravació, junt amb coses viscudes, records... El vaig publicar perquè em pensava que d'aquest tipus d'ofici no s'ha publicat gairebé res. Pensava que era interessant; fins i tot el vocabulari no estava catalanitzat. I bé, el vaig començar i al final de desembre el vaig publicar. Jo he continuat escrivint, però ja no he publicat res més, no val la pena.

Home, potser...

Que jo ho sé, que jo l'he llegit i tu no! Tampoc s'ha d'emprenyar el personal!

Quan en Miquel va deixar el Diari de Barcelona, del fet de tornar a Girona, te'n parlava de tot això?

Ell estava molt emprenyat. Ell va intentar en un primer moment d'estar per aquí, havia buscat feina. Una mica ho insinua en una carta, i n'havíem parlat. Jo no ho recordo exactament. Sé que es va quedar una mica de temps per aquí..., i després no sé si la

situació de casa... Aquí, a Barcelona, no acabava de trobar una cosa amb cara i ulls... Ho va decidir ell que escrivia millor allà a Quart que aquí. I per altra part, com que sempre escrivia en un diari o altre... Això sí que no ho deixava. Perquè, a més, ho feia molt bé. Les columnes aquelles que feia eren molt llegibles i molt amenes. El que passa aquí és que, si no estàs lligat a una editorial, sembla com si no passés res. Sí, te faran una coseta en un diari i punto i no en parlem més. Està, està fotut.

El problema és que alguns llibres d'en Miquel ja no es troben!

Ja ho sé, ja ho sé! Que jo l'he recomanat a gent, ho he dit a gent. Mireu el *Virgili*, veuràs! Ho he recomanat a molta gent i algú m'ha dit: "Escolta és que no està a les llibreries!" Han desaparegut les editorials, en certa manera. Tot és del Lara o del Rodrigo de RBA, i poca cosa més. El panorama no és massa engrescador.

En Miquel es pronunciava políticament?

Nosaltres, com que en aquella època no hi havia tantes pronunciacions, entre nosaltres érem progress, en el sentit de la paraula. Nosaltres no en parlàvem massa d'això, perquè ens trobàvem per altres coses. No sé si en aquella època va votar el PSUC,

no sé si socialistes d'aquella època, no ho sé. Esquerra, ho dubto. Però sempre dins d'aquest món. El que era segur és que l'altra banda no. Això sí que ho sé, pel tipus de conversa que teníem.

I la vostra correspondència?

Bé, era un correspondència molt intermitent, perquè ell venia per aquí de vegades i aleshores la carta ja no calia. I si jo anava cap a Girona també ens vèiem. Jo li enviava discos que feia, com que no en feia molts tampoc. Ell comentava els discos, eren uns comentaris molt bonics i molt a favor. I alguna actuació a l'Auditori la va escriure en públic. Me'n recordo que quan li vaig enviar el doble aquest de l'Olimpia, doncs em va dir: "Jo també t'envio un doble." Dos llibres que havia publicat, deia així: "Sóc tan pesat que ara ja publico els llibres de dos en dos, em sap greu per al amic com tu i l'Annalisa, però què hi farem, d'alguna manera ens hem de guanyar la vida els pobres, sort que avui dia això del reciclatge del paper ja està molt avançat!" És fotut! Quan penses una mica! Ara que he estat per València, hòstia! I després tothom és més jove, quan havíem quedat que el més jove era jo! (riu) Quan vaig començar, era jo el més jove! Cony! Ja fa uns quants anys que el tio més vell del teatre sóc jo! Fa molt d'efecte això!

